

לכבוד משפחת בעלז

מתן על הפרק

התכנית השש-שנתית המקוונת
ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

ספרי עזרא ונחמיה מתארים תקופה שהיא התגשמות חלום הגאולה של עם ישראל לאחר החורבן. תקופה שהיא כולה מתח בין החלום לבין הגשמתו הלא מושלמת. חורבן יהודה התרחש בשנת 586, ירושלים, שיושביה האמינו שלא תחרב לעולם, נחרבה ונבזזה, עם ה' יצא לגלות. ירמיהו מורה לגולים להשתקע בארצות גלותם, לבנות ולנטוע, אך בעוד שבעים שנה, כך הוא מבטיח תחרב בבל ועם ישראל ישוב לאדמתו. ספרנו מתחיל בשנת 539, האימפריה הפרסית יורשת את מקומה של האימפריה הבבלית. נפילתה הפלאית של בבל בידי כורש, והצהרת כורש מיד אחריה שמאפשרת לעם לשום לירושלים ולבנות בה את בית המקדש מעירה את התקוות לגאולה שלמה.

פרק א

פרק א' מתאר באופן חגיגי ופיוטי את העליה הראשונה ארצה. הפרק מחולק לשני חלקים, בפסוקים א-ד מופיע הרקע ההיסטורי, הפניה לנבואת ירמיהו והצגת תכנה של הצהרת כורש. פסוקים ה-י מתארים את העליה הראשונה לירושלים בראשות ששבצר. אפשר לחוש בהתרגשות ובשמחה שמלווה את גאולת ישראל. הפרק מסתיים בתחושת גאולה, יהודי הגולה עולים לירושלים "עם העלות הגולה מבבל לירושלים".

1.

פסוק א' מפנה אותנו לנבואת שבעים השנה של ירמיהו, המופיעה פעמיים: פעם ראשונה בירמיהו כה (י"ב-י"ג), שנת ארבע ליהוקים היא שנת 604, שנת אחת לנבוכדנאצר, ופעם שניה ירמיהו כט לאחר גלות יהויכין בשנת 597. הנבואה מבטיחה שכאשר ימלאו לבבל 70 שנה היא תיפול ועם ישראל יגאל. ההפניה של עזרא א, א' לנבואה מלמדת על החשיבות הגדולה שיחסו לה ועל הניסיון לצפות מתי בדיוק יסתיימו שבעים השנה. לאור נבואות אלו, כיצד לדעתכם מציירים השבים את הגאולה בדמיונם? למה הם מקווים?

2.

עינו **בהצהרת כורש** ושימו לב לפרטיה: מה מספר כורש על מה שהביא אותו להצהיר הצהרה זו. מה הם הביטויים החוזרים בשלושת הפסוקים ג,ד,ה? איזו תחושה יוצרות החזרות השונות. מה עומד במוקד ההכרזה? אלו נושאים נמצאים בה ואלו הייתם מצפים למצוא בה ואינם מוזכרים בה.

3.

כיצד מתוארת שיירת העולים הראשונה? מי נמצא בה? מי מנהיג אותה?

א | "וכל הנשאר" (ד) פסוק זה קשה מבחינה תחבירית ונושאת. מיהו הנשאר? מי הם אנשי מקומו? עיינו בפירוש רש"י ובפירוש דעת מקרא והבחינו בין הדעות השונות. (להרחבה אפשר להשוות לחגי **ב**,ג, לאיזו דעה מסייע חגי?) **רש"י עזרא פרק א** (ד) וכל הנשאר - וכל יהודי הנשאר במקומו שלא יוכל לעלות מחמת שאין לו ממון: ינשאוהו - מצוה אני לאנשי מקומו שיעניקוהו וינשאוהו בכסף ובזהב ורכוש ובהמות למען יוכל לעלות לירושלים עם הנדבה אשר יתנדבו אנשי מקומו לבנין הבית שאף האומות יש בהם אשר היו מתנדבים נדבה לבנין הבית. **פירוש דעת מקרא (ר"מ זר כבוד):** וכל הנשאר- מגלות נבוכדנצר ושב מן הגולה. מכל המקומות שבמלכות פרס יכבדו אותו ויתמכו בו כשם שנעשה ליוצאי מצריים שיצאו ברכוש גדול.

ב | מיהו ששבצר ומהו תפקידו? השוו גם לעזרא ה', יד-טז (העזרו בתרגום) (להרחבה עיינו **ברש"י עזרא א'** ח; עזרא ה' יד ד"ה "די פחה שמה" ולעומתו **ראב"ע** לחגי ב',כ"ב)

ג | את תיאור העליה משלים תיאור השבת כלי המקדש. לשיבת הכלים ומינוי ששבצר לנשיא יש משמעות סמלית שמבטאת את השאיפה ל"חדש ימינו כקדם" שהרי המקדש והמלכות היו שני היסודות של עם ישראל בתקופת בית ראשון. היזכרו בתיאור השלבים השונים של גלות הכלים בירמיהו **נ"ב**, דניאל **א'**,ג, דניאל ה',א ואילך. שימו לב איזה כלים שבים בפרקנו (ובעיקר, איזה כלים אינם שבים), מהם ה"אגרטלים" וה"כפורים"? מה יכולה להיות המשמעות של שיבת כלים אלו דווקא?

פרק ב

בניגוד לאוירה החגיגית של פרק **א'**, פרק **ב'** מפגיש אותנו עם המציאות בצורת רשימה ארוכה של העולים ארצה. רשימה זו מופיעה בהבדלים קלים גם בנחמיה פרק ז', והיא אחת ממספר רשימות שמופיעות בספרי עזרא ונחמיה ומשקפות את החשיבות הרבה שיחסו בספרים אלה לרשימות יוחסין. יתכן שמטרתה הראשונית של הרשימה הייתה הענקת זכות לנחלה, הבהרה של מצבם האישי של העולים ושיכותם השבטית והאתנית, או הנצחה של השבטים והמשפחות שהיו שותפים לעליה חלוצית. הפרק ארוך אבל עיון זהיר ברשימה ילמד אותנו רבות על זהות העולים, מצבם הכלכלי, ועל מאפייניה של עליה ראשונה זו.

הרחבות ומענה לשאלות "מתן על הפרק" perek.matan@gmail.com

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים | טל': 02-5944555

4.

בראש הרשימה מוזכרים זרובבל בן שאלתיאל ויהושע בן יהוצדק. מיהם שני מנהיגים אלה ומה משמעות עמידתם בראש הגולים? לשייכותו של זרובבל לבית המלוכה עיינו דה"א ג' טז-יט ובפירוש דעת מקרא לפסוק ב'. לאילן היוחסין של הכהן ישוע בן יהוצדק עינו דה"א ה' ל-מא; מל"ב כה יח-כא; פירוש דעת מקרא (ר"מ זר כבוד): זרובבל נתייחס בחגי ובספרנו לשאלתיאל אולם בספר דברי הימים א נתפרש יחוסו המלא: בן פדיה. כך ששאלתיאל אינו שם אביו אלא שם אבי זקנו שבגלל חשיבותו נתייחס אליו. זרובבל היה איפוא בן בנו של יהויכין מלך יהודה.

5.

הרשימה ארוכה, עברו עליה במהירות ונסו לאפיין אותה:

- א** | על פי אלו שיטות מיוחסים העולים (בית אב, מקום מגורים בארץ, מקום מגורים בחו"ל, שבט וכד')? מה יכולה להיות משמעותה של כל שיטת ייחוס לגבי ירושת הארץ?
- ב** | מאלו קבוצות מורכבת שיירת העולים: מהן הקבוצות המעוררות את תשומת לבכם? שימו לב למספרי הקבוצות, מהי הקבוצה הקטנה ביותר?
- ג** | שימו לב מהו היחס בין מספר העולים בני החורין למספר העבדים ולמספר בהמות המשא. מה לדעתכם ניתן ללמוד מכך על אופי העלייה?

6.

"כָּל-הַקְּהָל, כְּאֶחָד--אָרְבַּע רְבּוּא, אֶלְפִים נְשָׁלֶשׁ-מֵאוֹת נְשָׁיִם" (פסוק ס"ד)
כמה עולים היו בסך הכל? האם זה הרבה? מעט? מהו ההפרש בין סיכום המספרים לפירוט? כיצד ניתן להסביר את הפער?

הרחבה: הצהרת כורש וגליל כורש

בבל נפלה ללא קרב בידיו של כורש בשנת 539. בניגוד לאימפריות האשורית והבבלית, נוקט כורש מדיניות של פלורליזם דתי ומאפשר חופש דת ברחבי האימפריה הפרסית. בשנת 1879 התגלתה בחפירות העיר בבל כתובת מלכותית שנשתמרה מימי כורש, הכתובת נכתבה באכדית על גוש חומר מעוצב בצורת גליל. הכתובת מציגה את כורש כגואלה של בבל וכמי שהשיב לקדמותם את הסדרים והפולחנות של אליה המרכזיים של בבל. הכתובת המוכנה גם "הכרזת כורש לבבלים" מזכירה גם את שיקומן של ערים רבות נוספות במסופוטאמיה ומעידה על מדיניותו של כורש המתבטאת בשיקום ערי קודש מרכזיות ובדאגה לשלום תושביהן. במסגרת מדיניות זו מאפשר כורש לעמים שהוגלו על ידי הבבלים לחזור למולדתם ולשקם את מקדשיהם ההרוסים. הצהרת כורש לבבלים מאירה את הצהרת כורש המופיעה בפרקנו כחלק ממדיניות שלטונית כללית, ומלמדת

הרחבות ומענה לשאלות "מתן על הפרק" perek.matan@gmail.com

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים
© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים | טל': 02-5944555

שעם ישראל היה צריך לזהות את הזדמנות הגאולה בתוך האירועים הכלליים של תקופתו. אולי ניתן להשוות תופעה זו להתעוררות התנועה הציונית כחלק מתופעה רחבה יותר של תנועות התעוררות לאומיות אחרות בסוף המאה ה-19.

נוסח ההצהרה: (ע"פ התרגום המופיע ב"עולם התנ"ך")

"אנכי כורש מלך בבל, המלך הגדול, המלך העז (=המלך החוקי), מלך בבל, מלך שומר ואכה, מלך ארבע כנפות הארץ, בן כמבוזי המלך הגדול, מלך אנשן, בן בנו של כורש המלך הגדול מלך אנשן, יוצא חלציו של ששפש (=סאיספס) המלך הגדול מלך אנשן, זרע מלכים, אשר בל ובנו אוהבים את שלטונו ואשר לחזות לבם רוצים בממשלתו.

כאשר נכנסתי בידידות לבבל (העיר), וכוננתי בשמחה ובגיל את מושב המלכות בהיכל המושל, מרדוך האדון הגדול, [הפך] את לב תושבי בבל הרבים [לאהבה אותי] וביקשתי לעבוד אותו מידי יום ביומו. צבאותי העצומים התהלכו בשלום בקרב בבל, לא התרתי לאיש להפריע את שלומם של אנשי [שומר] ואכד. דאגתי לשלום בבבל ובשאר ערי הקודש. בני בבל [שמח] לבם [כי הסרתני] את העול [המוטל עליהם] שאינו הולם אותם. את בתיהם שהתישנו תיקנתי ושמתי קץ לסבלם.

מרדוך האדון הגדול שמח למעשי וביד נדיבה ברך אותי- את כורש המלך הירא (אותו). את כמבוזי בני יוצא חלציו ואת כל צבאי, ואנו (הניצבים) בשלום לפניו היללנו היטב את [אלהות] הנעלה. כל מלכי תבל למן הים העליון ועד הים התחתון היושבים בחדרי מלכותם, היושבים ב[...], כל מלכי ארץ המערב (=אמורו) יושבי אוהלים, הביאו את מנחתם הגדולה לתוך בבל וינשקו את רגלי. למן [...] ועד הערים אשור ושושן, אכד וארץ אשונונה והערים זמבן, מתורנו, דיר וכל ארץ הגותי, [שמעב]ר לחידקל, אשר מקדשיהם היו חרבים מלפני כן, (לכל אלה) החזרתי את (צלמי) האלים (שהיו) יושבים בתוכם וכוננתי (להם) מקדש עולמים. כינסתי את כל תושביהם והשבתי (להם) את מקום מגוריהם. ואת אלהי שומר ואכד אשר נבונאידי הביא לבבל על אפו ועל חמתו של אדון האלים- בפקודת מרדוך האדון הגדול הושבתי אותם למשכנם, מושב שמחתם"

תמונה של גליל כורש:

הרחבות ומענה לשאלות "מתן על הפרק" perek.matan@gmail.com

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים | טל': 02-5944555